

Margins and accumulation of social issues (Study case: Khorramabad city)

Amin Roshan pour ^{1*}, Asadolah Naghdi ²

*1- Corresponding Author, PhD student in the study of Iranian social issues, Faculty of Economics and Social Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran, Email: aminrushanpoor@gmail.com

² Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran, Email: naghdi219@gmail.com

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:
Received
September 11, 2024
Accepted
November 22, 2024

Keywords:
marginalization,
social issues,
economic poverty,
..Khorramabad

ABSTRACT

The problem of marginalization has been the main challenge of urban management during the last few decades, and after various experiences of coercion, ignoring and finally recognizing what is now recommended by international organizations, the approaches of empowerment and local development. The current research aims to study the appearance of marginal neighborhoods and the statistics of social problems and issues in the marginal neighborhoods of Khorram Abad city. The study method is a combination of documentary, analytical and field methods. In the qualitative section and key informants, semi-structured interviews were conducted with 15 local experts, and 8 group discussions were conducted with managers and experts of facilitation offices in the suburbs of Khorram Abad. The findings show: a significant amount of ruined and abandoned and defenseless lands, unemployment and not having a permanent job, the prevalence of drug use among young people, high statistics of ordinary documents (promissory notes), high statistics of women heads of families, poor equipment necessary furniture and infrastructure, poor environmental health conditions, feeling of insecurity (due to theft, conflict, conflicts), poor quality of pavements, the presence of a significant number of working and street children, and suicide attempts among the residents of the neighborhoods. Periphery is one of the most important problems and social issues of peripheral neighborhoods of Khorram Abad city.

دانشگاه لرستان

شاپای الکترونیکی: ۸۹۴۴-۲۹۸۰

پژوهش های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی

<http://www.api.lu.ac.ir>

مقاله پژوهشی

حاشیه ها و انباشت مسائل اجتماعی (مورد مطالعه: شهر خرم آباد)

امین روشن پور*^۱، اسداله نقدی^۲

^۱ دانشجوی دکتری بررسی مسائل اجتماعی ایران، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران، ایمیل:

aminrushanpoor@gmail.com

^۲ استاد گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران، ایمیل:

naghdi219@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

دریافت مقاله:

۱۴۰۳/۰۶/۲۰

پذیرش نهایی:

۱۴۰۳/۰۹/۰۱

واژگان کلیدی:

حاشیه نشینی، مسائل اجتماعی، فقر

اقتصادی، خرم آباد

مسئله حاشیه نشینی در طول چند دهه اخیر چالش اصلی مدیریت شهری بوده و بعد از تجربیات مختلف بر خورد قهری، نادیده انگاشتن و در نهایت به رسمیت شناختن آنچه که اکنون توسط سازمان های بین المللی توصیه شده، رویکردهای توانمندسازی و توسعه محلی می باشد. پژوهش حاضر درصدد مطالعه سیمای محلات حاشیه ای و احصاء مشکلات و مسائل اجتماعی در محلات حاشیه ای شهر خرم آباد می باشد. روش مطالعه، ترکیبی از روش های اسنادی، تحلیلی و میدانی است. در بخش کیفی و اطلاع رسانی کلیدی با ۱۵ نفر از صاحب نظران محلی مصاحبه نیمه ساختار یافته انجام و همچنین ۸ بحث گروهی با مدیران و کارشناسان دفاتر تسهیلگری در محلات حاشیه خرم آباد انجام گرفته است. یافته ها نشان می دهد: حجم قابل توجهی از اراضی مخروبه و رها شده و بی دفاع، بیکاری و نداشتن شغل دائم، شیوع مصرف مواد مخدر در بین جوانان، آمار بالای سندهای عادی (قولنامه ای)، آمار بالای زنان سرپرست خانواده، ضعف تجهیزات، مبلمان و زیرساخت های ضروری، وضعیت نامناسب بهداشت محیطی، احساس ناامنی (در اثر وقوع سرقت، نزاع، درگیری)، کیفیت نامناسب پوشش معابر سواره، وجود تعداد قابل توجهی از کودکان کار و خیابانی و اقدام به خودکشی و خودکشی در بین ساکنین محلات حاشیه ای از جمله مهم ترین مشکلات و مسائل اجتماعی محلات حاشیه ای شهر خرم آباد می باشد.

۱- مقدمه

قرن بیستم، دوران شهرنشینی بی سابقه‌ای بخصوص در کشورهای در حال توسعه بوده و پیش‌بینی‌ها نیز حاکی از آن است که با ادامه روند فعلی، جمعیت شهری از ۲/۹ میلیارد نفر در سال ۲۰۰۰، به نزدیک ۵ میلیارد نفر در سال ۲۰۳۰ برسد (Han et al, 2009: 139). در قرن‌های اخیر و در جریان مدرنیته و حرکت جوامع از سنتی به مدرن، به واسطه تغییرات ماهوی در ارزش‌ها و سبک زندگی انسان‌ها تنوع و گسترش آسیب‌ها در جوامع انسانی افزایش یافته است. در ایران نیز در سالیان اخیر به واسطه شرایط خاص همچون رشد شهرنشینی، افزایش جمعیت و مهاجرت‌های بی‌رویه، نبود مهارت‌های زندگی در کلان‌شهرها، ناتوانی مدیریت شهری و نابرابری در توزیع منابع، گسست نظام‌های سنتی و پیوندهای عاطفی و خانوادگی، آسیب‌های اجتماعی متعددی چون بیکاری، فقر و اعتیاد، حاشیه‌نشینی را به وجود آورده است که از اساسی‌ترین معضلات کشور محسوب می‌شود و نیروی حرکت توسعه را کاهش می‌دهد (اسماعیل زاده و زرندی، ۱۴۰۱). یکی از دلایل عمده ایجاد نابرابری در مناسبات شهری به ویژه در کشورهای در حال توسعه، گونه‌ای شهرنشینی با مشکلات حاد موسوم به اسکان غیر رسمی است که بنا به مشاهدات جهانی در حال افزایش است. این گونه سکونتگاه‌ها هر چند جلوه‌ای از فقر را نمایان می‌سازد، بازتاب کاستی‌ها و نارسایی‌های سیاست‌های دولت و بازار رسمی نیز محسوب می‌شود. اسکان غیر رسمی به سبب ایجاد فقر و گسترش آن و نیز به مخاطره انداختن محیط زیست و تحمیل هزینه‌های سنگین برای حل مشکلات تهدیدی جدی برای پایداری و انسجام جامعه شهری تلقی شده به گونه‌ای که نیاز جدی به اتخاذ تدابیر ویژه‌ای برای ساماندهی وضعیت کنونی و جلوگیری از گسترش آن در آینده بایستی در دستور کار مدیران و دولت‌مردان قرار بگیرد (نقدی، ۱۳۹۲: ۴۸-۴۷). حاشیه‌نشینی به دلیل مشکلات و مسائل فراوان، از معضلات مهم جوامع بشری محسوب می‌شود و مناطق حاشیه با چهار ناپایداری کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی مواجه هستند.

سکونتگاه‌های غیررسمی به عنوان پاشنه آشیل مدیریت شهری جدید، از یکسو به دلیل استقرار تعداد فراوانی از شهروندان و از سوی دیگر از منظر برخورداری نبودن از خدمات شهری مطلوب و کیفیت پایین زندگی چالشی اساسی برای داشتن شهر سالم و شهرنشینی پایدار به حساب می‌آیند. همچنین این مناطق پتانسیل فراوانی برای انواع آسیب‌ها و مسائل اجتماعی دارند و در صورت بی‌توجهی می‌توانند همه‌ هستی یک شهر را تهدید کنند (نقدی، ۱۳۹۲: ۳۲).

شهر خرم‌آباد به عنوان مرکز استان لرستان در سال‌های اخیر دارای رشد جمعیت چشمگیری بوده است. نگاهی به خصوصیات جمعیتی و تحولات آن حاکی از این است که در سال ۱۳۳۵ جمعیت خرم‌آباد ۳۸۶۷۶ نفر و در سال ۱۳۹۵ خرم‌آباد دارای جمعیتی بالغ بر ۵۰۶۴۷۱ نفر می‌باشد (مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵). این افزایش جمعیت، سوای رشد طبیعی جمعیت، حاصل مهاجرت‌های درون‌استانی و همچنین رشد ناشی از گسترش محدوده شهر بوده است. این تمرکز جمعیت و رشد کالبدی-فضایی شهر، سبب شکل‌گیری محله‌ها و نواحی شهری با شرایط اقتصادی و اجتماعی متفاوت شده است و شرایط زیست را در بخش‌هایی از این شهر با مشکل مواجه کرده است (زیاری و همکاران، ۱۴۰۰). همچنین پدیده اسکان غیر رسمی در خرم‌آباد نه تنها ناشی از ناموزون بودن توزیع جمعیت و مهاجرت‌های سیل‌آسا بلکه عمدتاً مسئله‌ای مدیریتی است (تقوی‌گودرزی و همکاران، ۱۳۹۱).

خرم‌آباد به عنوان مرکز استان لرستان با مسئله حاشیه‌نشینی جدی مواجه است و سهم مهمی از جمعیت و عرصه شهر را این شکل اسکان شهری بخود اختصاص داده است. در شهر خرم‌آباد به عنوان مرکز استان لرستان، پانزده محله حاشیه‌نشین وجود دارد. از جمله

محلات حاشیه ای خرم آباد می توان به محلات دره گرم شرقی و غربی، فلک الدین و میدان تیر، جهانگیر آباد و پاچنار، اسدآبادی و کرگانه، کوی علی آباد و شمشیر آباد، اسبستان و پشته مطهری، گل سفید و پشت بازار و ماسور اشاره کرد (روشن پور و همکاران، ۱۴۰۱). حساسیت مسئله حاشیه نشینی در استان های کم برخوردار مانند لرستان، به دلیل ساختار سلسله مراتبی و نابرابری ناشی از نظام توزیعی و دسترسی به امکانات در سطح کلان و نرخ بالای بیکاری، فقر و محرومیت و وجود تعصبات قومی و قبیله ای در سطح خرد بسیار زیاد است؛ زیرا این شرایط، آثار ماندگارتر و پیامدهای فراگیرتری را بر جای خواهد گذاشت (یوسفوند و همکاران، ۱۴۰۳). در این تحقیق تلاش شده است با رویکردی کیفی و تحلیلی، سیمای محلات حاشیه ای و مهم ترین مشکلات و مسائل اجتماعی محلات حاشیه شهر خرم آباد احصاء و مطالعه شود. لذا پرسش اصلی تحقیق عبارت است از سیمای محلات حاشیه و مهم ترین مشکلات و مسائل اجتماعی محلات حاشیه ای شهر خرم آباد کدامند؟

بر این اساس با توجه به فقدان مطالعات متمرکز بر مسائل محلات حاشیه ای و کمبود داده های کافی در این مورد پژوهش هایی از این دست برای سیاستگذاری، برنامه ریزی اجتماعی و اجرای صحیح برنامه های توسعه محلی و کنترل و کاهش آسیب ها و مسائل اجتماعی در این محلات ضروری است.

۲. پیشینه پژوهش

در زمینه مطالعات و پژوهش های داخلی و خارجی صورت گرفته پیرامون حاشیه نشینی می توان به برخی از مطالعات زیر اشاره کرد: قنبری و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله ای با عنوان «بررسی علل تشدید حاشیه نشینی در تبریز از منظر عوامل برنامه ریزی ناحیه ای» با روش کمی و حجم نمونه ای از ۳۸۴ نفر ساکنان مناطق حاشیه نشین تبریز نشان داده اند که مهم ترین عوامل موثر در تشدید و گسترش حاشیه نشینی در تبریز عبارتند از: (۱) مدیریت و برنامه ریزی و سیاست گذاری و فناوری (۲)، جاذبه های اقتصادی، رشد جمعیت و بروز مخاطرات محیطی، (۳) نابرابری درآمدی و دسترسی به شغل و امکانات، (۴) دافعه های اقتصادی محل سکونت مبدا و اختلافات قومی، (۵) دافعه های اجتماعی فرهنگی محل سکونت قبلی، (۶) رشد جمعیت روستا و میل به مهاجرت، (۷) یافتن شغل و مسکن. نقدی و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله ای با عنوان «فرصت ها و چالش های سکونتگاه های غیررسمی شهر ساوه با استفاده از مدل سوات (SWOT)» بیان می کنند جمعیت شهر ساوه به صورت مستمر در حال رشد بوده و سهم مهمی از این رشد متعلق به مناطق اسکان غیر رسمی بوده است؛ به طوری که این شکل از سکونت به صورت نعل اسبی شهر را در محاصره خود درآورده است و جمعیتی بیش از ۷۰ هزار نفر، یک سوم مساحت شهر را در قالب ۲۲ محله حاشیه تشکیل می دهند. از چهار بعد نهادی، تاریخی، طبیعی و انسانی در این مناطق، فرصت های درخور توجه برای بازآفرینی شهری و اجرای پروژه های محرک توسعه یا پرچم مانند مجموعه عمارت حاکم به صورت بالفعل یا موزه انار در عباس آباد به صورت بالقوه وجود دارند. در عین حال، تهدیدها و چالش های بسیاری (مسکن، بهداشت محیط، فقر و...) نیز در این مناطق برای دستیابی به شهر قابل زیست و با شاخص های پایدار وجود دارند. حجازی نیا و همکاران (۱۴۰۱) در تحقیقی با عنوان «تبیین اثرات حاشیه نشینی بر میزان وقوع جرایم شهری در شهر یاسوج» بیان می کنند که بین مکان محل سکونت شهروندان نواحی پیرامونی شهر یاسوج و افزایش جرم در این سکونتگاه ها ارتباط معناداری وجود دارد و مهاجرت، فرهنگ فقر، زیرساخت های نامناسب شهری، آسیب های روانی و اجتماعی، اختلافات خانوادگی و ناموسی در میزان جرائم شهری موثر می باشد.

نقدی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله ای با عنوان «مطالعه گونه شناسی، چالشهای حاشیه نشینی و بازیهای حاشیه نشینان با سیاستهای شهری مورد مطالعه شهر ساوه» بیان می کنند که شهر ساوه در طول نیم قرن اخیر، شاهد رشد شتابانی بوده که بخش مهمی از این رشد به دلیل پدیده مهاجرت و شکل گیری سکونتگاه های غیررسمی در چهارگوشه شهر بوده است. ۲۵ محله از ۵۰ محله شهر را حاشیه ها تشکیل می دهند که در یکی از چهار مرحله ورود مهاجران، شکلگیری انسجام اجتماعی (با ابزارهایی مانند ساخت اماکن مذهبی چون حسینیه) دریافت خدمات و زیرساخت های شهری و در نهایت به رسمیت شناخته شدن و رسمی شدن کامل یا نسبی از سوی سازمانها و نهادهای شهری قرار میگیرند. به نظر میرسد این مراحل به طور زنجیره ای به یکدیگر متصل هستند. حاشیه نشینان به روشهای و بنا برکنش و واکنشهای بازیگران به «نظریه بازی» متنوعی باسیاستهای رسمی مدیریت شهری بازی میکند و یکدیگر موجب پیش روی در هر مرحله و ورود به مرحله بعدی میشود و تا پایان قصه ادغام در محدود طرح جامع و تفصیلی شهر این بازی و پیش روی ادامه پیدا میکند.

ذوالفقاری (۱۳۹۹) در مقاله ای با عنوان «تحلیل عوامل موثر بر آسیب های اجتماعی در ساختار کالبدی محلات حاشیه نشین شهر یزد» بیان می کند بیکاری، پایین بودن سطح درآمدی خانواده (پدر و فرزند ذکور) و کیفیت مسکن مهم ترین عوامل موثر بر شکل گیری آسیب های اجتماعی در محلات حاشیه نشین شهر یزد می باشند. بر اساس نتایج میان مهاجرت و آسیب های اجتماعی رابطه معناداری وجود نداشته است و اعتماد و اطمینان به همسایه در مناطق حاشیه نشین موثرترین شاخص بر امنیت اجتماعی می باشد. شیخ الاسلامی و بختیاری (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «وضعیت محله های حاشیه نشین شهری با تاکید بر رویکرد پایداری اجتماعی، مطالعه موردی محله علی اباد شهر خرم آباد» بیان می کنند که ۳۴/۱ درصد مسکن محله دارای آشپزخانه و حمام، ۳۱/۱ درصد دارای آب لوله کشی مجاز، ۹/۴۶ درصد دارای گاز لوله کشی و ۸۷/۴ درصد اینبه محله از مصالح نامرغوب و بی دوام ساخته شده اند. وجود فحشا، اعتیاد اکثر افراد محله به مواد افیونی و امنیت پایین محدوده به جهت وجود افراد بزهکار و عدم استقرار نیروی انتظامی در محدوده از جمله موارد مشاهده شده در محدوده مورد مطالعه از نقطه نظر امنیت اجتماعی می باشد.

زاهدی و همکاران (۱۳۹۲) مقاله ای با عنوان «تحلیلی بر مسائل اجتماعی - فرهنگی موثر بر حاشیه نشینی مطالعه موردی شهر ساری» با روش پیمایشی انجام داده اند. نتایج نشان می دهد بین عوامل مهاجرت، کیفیت مسکن، کسب معیشت، اوقات فراغت، وضعیت کالبدی فضایی و میزان تعلق اجتماعی با اطمینان ۰/۹۹ درصد و سطح خطای کم تر از ۰/۰۱ درصد با حاشیه نشینی رابطه معناداری وجود دارد.

نقدی و زارع (۱۳۹۱) مقاله ای با عنوان «بررسی حاشیه نشینی به مثابه آپاندیست شهری در جعفرآباد کرمانشاه» انجام داده اند. یافته ها بیانگر آن است که بیش از هفتاد درصد سکنه در خانه های با بیش از ۵ نفر زندگی می کنند. نزدیک به تمامی (۹۷) درصد خانه ها به صورت قولنامه ای تملک شده و برخوردار از آب، گاز و برق بالاست. نرخ بیکاری بالا و ناپایداری شغلی به همراه تنوع مشاغل کارگری و ویژگی بارز ساکنان است.

تقوی گودرزی و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان «اسکان غیررسمی چالشی فراروی مدیریت شهری، نمونه موردی محله فلک الدین شهر خرم آباد» بیان می کنند که نگرش تک بعدی به مسئله حاشیه نشینی به عنوان معضل شهری در خرم آباد راه به جایی نخواهد برد، زیرا حاشیه نشینی تصویری واقعی از فقر ملی است که در نهایت خود را در مشخص ترین منظر ممالک یعنی شهرها به

نمایش می‌گذارد. به طور کلی با توجه به معضلات و مسائل ناشی از گسترش اسکان غیررسمی در شهر خرم‌آباد، بهترین و اجرایی‌ترین راهکار به منظور کاهش و در نهایت رفع این معضل شهری، توانمندسازی ساکنین این سکونتگاه‌هاست. زالی و پورفتحی (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان «تحلیل وضعیت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی محله‌های حاشیه‌نشین شهر اهر» بیان می‌کنند که بیش از ۹۰ درصد ساکنان محله‌های حاشیه‌نشین از روستاهای اطراف شهرستان اهر به این محلات مهاجرت کرده‌اند که در شلهبران این رقم نزدیک به ۹۵ درصد است. همچنین بیش از ۸۰ درصد مهاجرت‌ها به صورت خانواری است و مهاجرت انفرادی کمتر از ۲۰ درصد است. از نظر شغلی نیز به طور متوسط ۴۵ درصد ساکنان کارگر هستند که متوسط درآمد آنها بین ۱۵۰-۱۰۰ هزار تومان است. مشکل مالکیت، وضعیت نامناسب مسکن، سیستم دفع فاضلاب و دسترسی‌ها از جمله مشکلات جدی ساکنان است.

نقدی و صادقی (۱۳۸۵) در مقاله‌ای با عنوان «حاشیه‌نشینی چالشی فراواری توسعه پایدار شهری با تاکید بر شهر همدان» نشان دادند که بخش عمده اسکان غیررسمی شهر همدان، ناشی از مهاجرت‌های روستا-شهری است. حاشیه‌نشینان از شهر و محل زندگی خود رضایت بالایی ندارند و از احساس تعلق شهروندی پایینی برخوردارند. بهبود زیرساخت‌های فیزیکی شهر یا محله مهم‌ترین اولویت آنان برای بهبود وضعیت شان محسوب می‌گردد.

پوتینگر^۱ و همکاران (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان «شهری برای چه کسی؟ حاشیه‌نشینی و تولید فضا در بنگلور معاصر هند» بیان می‌کنند که شهرنشینی با حرکت به سمت جنوب، پویایی شهرسازی به سرعت در حال تغییر است. هند از دهه ۱۹۹۰ تغییرات شهری زیادی را تجربه کرده است، این پژوهش به یک مورد خاص از تخلیه محله‌های فقیرنشین در بنگلور می‌پردازد. این پژوهش نشان داد که مدل توسعه‌ای شهر گویای حاکمیت غیر دموکراتیک و غیربومی است که باعث تقویت و تداوم قطبی شدن فضای اجتماعی می‌شود. این امر باعث ایجاد چالش‌هایی برای توسعه پایدار شهری می‌شود زیرا ساکنان آسیب‌پذیر بنگلور به دلایل اساسی حذف می‌شوند.

مطالعه‌ای در خصوص سکونت‌گاه‌های غیررسمی در داها بنگلادش نشان داد افراد این محلات را سکونتگاه‌های غیرقانونی می‌دانند و ساکنان آن که اغلب در فقر به سر می‌برند، داغ‌نگ زده می‌شوند و به عنوان متجاوز و زمین‌خوار شناخته می‌شوند (فاتاح و والتر، ۲۰۲۰).

رگوبیر (۲۰۱۸) در کتابی با عنوان «جامعه، نابرابری‌های اجتماعی و حاشیه‌نشینی»، حاشیه‌نشینی را به عنوان مفهومی در ابعاد فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و محیطی مورد مطالعه قرار داده و آن را پدیده‌ای اثرگذار در توانایی جوامع در ارتقای موقعیت خود دانسته است. در این کتاب مثال‌های فراوانی از کشورهایی که درگیر فقر و نابرابری اجتماعی‌اند ذکر شده؛ بنابراین حاشیه‌نشینی هم‌زمان معلول عوامل مختلف و همچنین علت بسیاری از رفتارها و پدیده‌های اجتماعی می‌توان معرفی کرد.

کلیفورد شاول^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی رابطه جرم شهری و مناطق حاشیه‌نشین را بررسی کرده و جرائم شهری را تحت تاثیر فضای مناطق خاص شهری (مناطق حاشیه‌نشین) میداند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که مناطق حاشیه فرصت‌های متعددی را برای فعالیت مجرمان از جمله خرید و فروش مواد مخدر، سرقت، اعمال خرابکارانه و متجاوزانه در اختیار مجرمان قرار می‌دهد.

^۱ Pottinger.

^۲ Clifford Shaw.

داس و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «آیا امکانات محله ها برای مناطق حاشیه های موضوعیت دارد؟ شواهدی از حاشیه نشینان هندی» به این نتیجه رسیدند که ساکنان مناطق حاشیه نشین در شرایط غیرانسانی، امکانات محدود اساسی و اشتراک چشمگیری بین منابع تأمین آب آشامیدنی، فاضلاب و منطقه ی دفع زباله به سر می برند (Das & et al, 2017).

بنت لطیف و همکاران (۲۰۱۶) در مطالعه ای با عنوان «وضعیت اجتماعی - اقتصادی و سلامت حاشیه نشینان منطقه ی کلیانپور در شهر دهاکا»، دریافته اند که مشکلات تغذیه ای، مشکلات مسکن، شرایط بهداشتی ضعیف، کیفیت پایین یا نبود فاضلاب و زهکشی، امکانات آموزشی نامناسب، کمبود امکانات خدماتی مانند تأسیسات گاز، برق، آب لوله کشی و غیره از جمله مسائل و مشکلات حاشیه نشینان است (Binte Latif & et al, 2016).

فاریدا^۳ (۲۰۱۳) در پژوهشی چگونگی تغییرات فضای شهری در سکونتگاه های غیررسمی و تأثیر آن بر کیفیت زندگی و سلامت ساکنان حاشیه نشین را بررسی میکند و نتیجه میگیرد که ارتقای شهری بر کیفیت زندگی و سلامت ساکنان تأثیر مثبت دارد. فاریدا بیان میکند که سطح کیفیت زندگی در مناطق غیررسمی از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی پایین بوده و مهاجرت از مهمترین عوامل موثر بر ایجاد مناطق غیررسمی و ناامنی در شهرهاست.

از بررسی پیشینه پژوهش های انجام شده داخلی و خارجی می توان نتایجی را استنباط کرد؛ پژوهش های بسیاری در حوزه حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی هم در داخل و هم در خارج از کشور صورت گرفته است و اغلب این پژوهش ها با روش کمی انجام گرفته اند، بیشتر پژوهش ها به بررسی عوامل موثر بر اسکان غیررسمی و مهاجرت به حاشیه شهر و همچنین به بررسی علل، زمینه ها و پیامدهای حاشیه نشینی پرداخته اند. پژوهش حاضر تلاش می کند با هدف تکمیل ادبیات پژوهشی موجود، سیمای محلات حاشیه و مهم ترین آسیب ها و مسائل اجتماعی کلیه محلات حاشیه ای شهر خرم آباد را احصاء، توصیف و تفسیر نماید.

۳. ملاحظیات مفهومی و نظری

برای توصیف سکونتگاه های فقیرنشین اصطلاحات بسیار متنوع به کار برده شده است که هر یک نشان دهنده جنبه ای از ویژگی های این سکونتگاه هاست. از آن جمله می توان سکونتگاه های خودانگیخته، غیررسمی، مهار گسیخته، موقتی، نامنظم، غیرقانونی، خودیار، پیرامونی، آلونک و سکونتگاه کم درآمدها را برشمرد.

پدیده حاشیه نشینی در دیسپلین های مختلف و مکاتب گوناگون در علوم اجتماعی و جغرافیا و برنامه ریزی های شهری از زوایای متفاوتی مطالعه می شود. در مجموع سه رهیافت مطالعه و تحلیل این پدیده وجود دارد.

از نگاه رهیافت کلان نگر و ساختاری، حاشیه نشینی معلول مسائل نظام جهانی است که با توجه به اوضاع تاریخی خاص ظهور یافته است. بنابراین بررسی تاریخی زایش و رشد حاشیه نشینی مسئله ای ضروری است، فرایندی که در آن و همزمان با تکامل نظام سرمایه داری جهانی در جریان تاریخی خود سبب تبدیل زمین و مسکن به کالایی با ارزش شد و چون مسکن جزو نیازهای اساسی است و داشتن آن برای همه لازم است، از سوی دیگر نوع مسکن به معرف پایگاه اجتماعی تبدیل شده، در نتیجه طیف متنوعی از مسکن از کاخ نشینی تا کوخ نشینی پدید می آید که معرف نابرابری اجتماعی است. با پدید آمدن چنین طیفی همواره عده ای دارای مسکن و و عده ای بدون مسکن یا بدمسکن خواهند بود.

در سطح میانه، از نظر روانشناسی اجتماعی می‌توان گروهی از مردم، خرده فرهنگ‌های جوانان یا گروه‌های اجتماعی در حاشیه‌ها را مطالعه کرد که بی‌مسکنی یا بدمسکنی برای آنها به امری همیشگی تبدیل شده است و با افزایش تعداد و ازدواج نسل دومی‌ها کمبود مسکن برای آنها حادث‌تر و گسترده‌تر می‌شود. در سطح خرد، فرد حاشیه‌نشین واحد بررسی است. در واقع، واکنش تجربی به مسائل مربوط به معضل مسکن، اشتغال، خانواده و... هدف این نگرش است. افراد بزه‌کار، وندال‌ها، زنان و ویژه و معتادان گروه هدف در سطح تحلیل هستند (نقدی، ۱۳۹۲: ۲۲-۲۱). همچنین مکاتب و نظام‌های سیاسی مختلف در دنیا در برخورد با مسئله حاشیه‌نشینی و اسکان غیر رسمی، نگرش‌ها و برخوردهای متفاوتی داشته و در نهایت با طی روند تکاملی خود، به ساماندهی این محلات توجه خاصی را نشان داده‌اند (جدول شماره ۱).

جدول ۱. دیدگاه‌های مختلف، نگرش، دوره‌های زمانی و نحوه برخورد با حاشیه‌نشینی و اسکان غیر رسمی

دیدگاه	نگرش	دوره	نحوه برخورد
لیبرالیسم	مسئله‌ای گذرا	تا دهه ۱۹۶۰	نادیده گرفتن
محافظه کار	غده‌ای چرکین	۱۹۶۰ تا ۱۹۷۰	تخلیه و ترکیب
رادیکال	ریشه در نظام نابرابر سرمایه داری	۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰	خودیاری
نئولیبرالیسم	رویکرد قانونی و بوروکراتیک	۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰	مسکن عمومی
اسکار لوئیس	فرهنگ فقر	۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰	بهبودی مسکن
چارلز آبرامز	تغییر در نگرش نهادهای بین‌المللی	۱۹۹۰ تاکنون	توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی
اسناکس	آلونک و نابرابری	۱۹۹۰ تاکنون	توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی

منبع: (قرخلو و همکاران، ۱۳۸۷).

۴. روش پژوهش

روش پژوهش حاضر، ترکیبی از روش‌های اسنادی، تحلیلی و میدانی است. در این پژوهش، داده‌های به دست آمده براساس طیف گسترده‌ای از تکنیک‌ها از برداشت‌های میدانی تا مرور اسناد را در بر می‌گیرد. پژوهشگران با استفاده از روش‌ها و تکنیک‌های متنوعی از مشاهدات میدانی گرفته تا گفتگو و مصاحبه با مطلعین کلیدی در سطح محلات حاشیه‌هدف، جلسات بحث گروهی با مدیران و کارشناسان دفاتر تسهیلات، مطالعه و فراتحلیل مطالعات قبلی به بررسی این موضوع پرداختند. در بخش کیفی و اطلاع‌رسانی کلیدی با ۱۵ نفر از صاحب‌نظران و مطلعین محلی مصاحبه نیمه ساختار یافته انجام و همچنین ۸ بحث گروهی با مدیران و کارشناسان دفاتر تسهیلات در محلات حاشیه خرم‌آباد انجام گرفته است.

۵. یافته‌های پژوهش

با توجه به پرسش اصلی تحقیق، در این بخش ویژگی‌ها و سیمای محلات حاشیه‌ای و مهم‌ترین مشکلات و مسائل اجتماعی محلات حاشیه شهر خرم‌آباد به تفکیک محله بیان می‌گردد:

جدول ۲. ویژگی‌ها و سیمای محله فلک‌الدین

موقعیت جغرافیایی	محلۀ فلک‌الدین با مساحت ۵۳ هکتار در بخش غربی شهر خرم‌آباد واقع شده است. این محله از غرب و شمال به سفیدکوه، از شرق به رودخانه خرم‌رود و از جنوب به محله میدان تیر منتهی شده است.
جمعیت محلۀ/مهاجرت پذیری از شهر/روستا	محلۀ فلک‌الدین ۱۷۲۶ خانوار دارد. تعداد جمعیت محله فلک‌الدین ۶۴۹۸ نفر می‌باشد که ۳۳۱۰ نفر آن را مردان و ۳۱۸۸ نفر را زنان تشکیل می‌دهد. محله فلک‌الدین خود مهاجرپذیر است و همواره از شهر نورآباد و فیروزآباد و روستاهای اطراف آن به این محله مهاجرت می‌کنند. بیشترین تعداد کودکان کار در استان لرستان، ساکن این محله می‌باشند.

ویژگی های اقتصادی/اشتغال و معیشت مردم محله فلک الدین	جمعیت این منطقه تا قبل از انقلاب در دهه ۵۰ تنها شامل ۳۰ خانواده بوده که عمدتاً کارگر کوره های آجر پذیری بوده اند و در کنار آن کشاورزی و دامپروری هم داشته اند. این افراد که با کوله باری از فقر و محنت و به قصد دست یابی به زندگی بهتر به این محله آمده اند و اینک در مشاغلی چون فعالیت های ساختمانی، کارگری ساده، دستفروشی، خیاطی، قالی بافی، جمع آوری ضایعات، تولید و فروش مشروبات الکلی و مواد مخدر به عبارتی در بخش های غیرمولد به کار افتاده اند. بسیاری از ساکنین این سکونتگاه با توجه به آنکه از سطح سواد، آموزش و مهارت های کاری پایینی برخوردارند، برای رهایی از مشکلات اقتصادی، رو به فعالیت های خودجوش در بخش غیررسمی آورده و توانسته اند به صورت هر چند گذرا از آن امرار معاش می کنند.
مسائل اولویت دار محله	۱. مصرف بیش از حد مواد مخدر ۲. آسیب های اجتماعی پیش روی کودکان کار ۳. امنیت پایین محله ۴. بیکاری و نداشتن شغل دائم ۵. پایین بودن بهداشت محیطی ناشی از کارگاه های ضایعاتی و دامداری های موجود در محله

منبع: یافته های تحقیق

جدول ۳. ویژگی ها و سیمای محله جهانگیر آباد

موقعیت جغرافیایی	محله جهانگیر آباد در قسمت شمال شهر خرم آباد واقع شده است. محدوده عملیاتی محله جهانگیر آباد مساحتی بالغ بر ۳۰۲۷۰۰ متر مربع معادل ۳۰/۳۰ هکتار را شامل می شود.
جمعیت محله/مهاجرت پذیری از شهر/روستا	محله جهانگیر آباد ۴۵۷۰ نفر جمعیت دارد که از این تعداد ۲۲۵۲ نفر مرد و ۲۳۱۸ نفر زن می باشد. بیشتر ساکنین این محله به ویژه افراد مسن آن در سال های دور از روستا به این محله مهاجرت نموده اند. اما به طور کلی می توان گفت که محله جهانگیر آباد مهاجرت پذیر نبوده و تعداد کمی از افراد از سایر شهرها به این محله مهاجرت نموده اند.
ویژگی های اقتصادی/اشتغال و معیشت مردم محله جهانگیر آباد	با توجه به اینکه جهانگیر آباد در زمره اولین روستاهایی بوده که در منطقه بلوار ولی عصر و در جهت شمال شرق خرم آباد به محدوده شهری پیوسته، در ابتدای الحاق به محدوده شهر در آن قسمت مذکور به لحاظ تردد و در معبر گذر بودن دارای اهمیت بوده است. فعالیت عمده مردم منطقه در ابتدا کشاورزی، دامداری و پرورش برخی پرندگان بوده است. پس از الحاق به محدوده شهر و شکل گرفتن ساخت و سازها و ایجاد هسته اولیه، اهالی به این فعالیت ها پایان داده اند. امروزه بیشتر ساکنان محله دارای مشاغل اداری، بنگاه داری، فروش مواد غذایی، فروشندگی، کارگری فصلی ساختمانی و... می باشند. همچنین تولید محصولات لبنی محلی و نان محلی نیز از فعالیت های اهالی بوده ولی با توجه به عدم تبلیغات مناسب، این محصولات بازاری غیر از بازار خود محله ندارند. آمار بیکاری در محله چشم گیر است. با توجه به وضعیت نابسامان موقعیت های شغلی در شهر خرم آباد و تاثیر فزاینده آن در محلات حاشیه ای، با حجم زیادی از مهاجرت در محله به سایر شهرها و استان مواجه هستیم. عمده مهاجران این محله ورزشکاران مدال آور رشته های ورزشی هستند که به دلیل نبود زیرساخت در محله و عدم حمایت مسئولین مربوطه به سایر استان ها مهاجرت نموده اند. در سایر موارد مهاجران اغلب کارگران فصلی و ساختمانی می باشند.
مسائل اولویت دار محله	۱. سرانه فضای پایین فضاهای عمومی ۲. نرخ بالای بیکاری جوانان و زنان ۳. پوشش معابر سواره و پیاده ۴. نرخ بالای خرید و فروش و مصرف مواد مخدر ۵. مبلمان شهری ضعیف محله

منبع: یافته های تحقیق

جدول ۴. ویژگی ها و سیمای محله پاچنار

موقعیت جغرافیایی	محله پاچنار در ضلع شمالی شهر خرم آباد در دامنه کوه مخمل کوه واقع گردیده است. محدوده عملیاتی محله پاچنار حدود ۲۳/۹۷ هکتار را شامل می شود.
جمعیت محله/مهاجرت پذیری از شهر/روستا	جمعیت محله پاچنار بالغ بر ۳۵۹۳ نفر است. از این تعداد ۱۸۴۲ نفر مرد و ۱۷۵۱ نفر زن می باشند. اکثریت ساکنان محله پاچنار مهاجرانی هستند که از روستا به شهر آمده اند.
ویژگی های اقتصادی/اشتغال و معیشت مردم محله پاچنار	آمارهای زیادی از در زمینه تحت پوشش بودن بسیاری از مردم این شهر و همچنین محله پاچنار در سازمان بهزیستی، کمیته امداد و... وجود دارد که همگی بیانگر وضعیت ضعیف اقتصادی مردم این شهر است. بیکاری گسترده در محله پاچنار به همراه آسیب های همچون اعتیاد و رفتارهای ضد اجتماعی از معضلات اصلی این محله هستند.

مسائل اولویت دار محله	<p>۱. کیفیت نامناسب پوشش معابر سواره</p> <p>۲. نرخ بالای بیکاری جوانان</p> <p>۳. نرخ بالای خرید و فروش و مصرف مواد مخدر</p> <p>۴. ضعف تجهیز و مبلمان شهری</p> <p>۵. اقدام به خودکشی</p>
-----------------------	---

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۵. ویژگی‌ها و سیمای محله علی آباد

موقعیت جغرافیایی	علی آباد یکی از محله‌های شمشیرآباد است که در دامنه کوهی در شرق خرم آباد به نام کوه مدبه یا مادبه قرار دارد که امروزه این کوه را بام لرستان هم می‌خوانند. مساحت محله ۱۴ هکتار می‌باشد.
جمعیت محله/مهاجرت پذیری از شهر/روستا	جمعیت محله علی آباد ۳۳۵۶ نفر می‌باشد. بسیاری از افراد ساکن از شهرهای بروجرد و نهاوند می‌باشند که سالیان طولانی است در این محله زندگی می‌کنند.
ویژگی‌های اقتصادی/اشتغال و معیشت مردم محله علی آباد	عمده سهم اشتغال در این محله بیشتر خدماتی است. در بخش صنعت و تولیدات اشتغالی صورت نگرفته است و در بخش کشاورزی نیز اشتغال قابل توجهی وجود ندارد. بطور کلی در محله علی آباد میزان بیکاری بسیار بالا است. همچنین میزان بیکاری در جمعیت فعال در بین زنان تقریباً دو برابر مردان می‌باشد.
مسائل اولویت دار محله	<p>۱. معابر پلکانی نامناسب</p> <p>۲. بیکاری و عدم درآمد زنان سرپرست و بد سرپرست</p> <p>۳. سلامت اجتماعی پایین در بین زنان و نوجوانان</p> <p>۴. کمبود مبلمان شهری در محله</p> <p>۵. پایین بودن امنیت به دلیل وجود مخروبه‌ها</p>

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۶. ویژگی‌ها و سیمای محله شمشیر آباد

موقعیت جغرافیایی	محله شمشیر آباد در شرق خرم آباد واقع شده است. مساحت محله ۲۸ هکتار می‌باشد.
جمعیت محله/مهاجرت پذیری از شهر/روستا	جمعیت محله شمشیر آباد ۳۳۳۳ نفر می‌باشد. تعداد مهاجران در این محله پایین می‌باشد.
ویژگی‌های اقتصادی/اشتغال و معیشت مردم محله شمشیر آباد	عمده سهم اشتغال در این محله بیشتر خدماتی است. در بخش صنعت و تولیدات اشتغالی صورت نگرفته است و در بخش کشاورزی نیز اشتغال قابل توجهی وجود ندارد. بطور کلی در محله شمشیرآباد آمار بالای بیکاری بسیار بالا است. همچنین میزان بیکاری در جمعیت فعال در بین زنان تقریباً سه برابر مردان می‌باشد.
مسائل اولویت دار محله	<p>۱. آمار بالای بیکاری در بین جوانان</p> <p>۲. کمبود و عدم تجهیزات، مبلمان و زیرساخت‌های ضروری محله</p> <p>۳. سوء مصرف مواد مخدر در بین جوانان</p> <p>۴. اقدام به خودکشی در بین جوانان و زنان</p> <p>۵. پایین بودن امنیت در سطح محله</p>

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۷. ویژگی‌ها و سیمای محله اسدآبادی (کوروش)

موقعیت جغرافیایی	محله اسدآبادی در محدوده شمال شرقی خرم آباد واقع شده است. مساحت محله ۵۷/۲۳ هکتار می‌باشد.
جمعیت محله/مهاجرت پذیری از شهر/روستا	جمعیت محله اسدآبادی ۱۰۰۴۷ نفر می‌باشد. از این تعداد ۵۰۶۴ نفر مرد و ۴۹۸۳ نفر زن می‌باشد. بیشتر مهاجرین این محله از روستاهای بیرانشهر و کهریز جهت اشتغال و بهبود شرایط زندگی به این محله مهاجرت کرده‌اند.
ویژگی‌های اقتصادی/اشتغال و معیشت مردم محله اسدآبادی	محله اسدآبادی به دلیل موقعیت جغرافیایی خود دارای بازار میوه و تره بار بزرگی می‌باشد که تامین کننده نیازهای مردم محله و سایر محلات همجوار می‌باشد. در این محله فروشگاه‌های مواد غذایی عمده زیادی می‌باشد که همین موجب شده که از سایر نقاط شهر برای خرید اقلام مورد نیاز بصورت عمده و جزئی به این فروشگاه‌ها مراجعه نمایند. همچنین این محله دارای فروشگاه‌های بزرگ

لوازم خانگی، ابزارآلات ساختمانی و... می باشد. کارگاه های شیرینی و کلوچه پزی و همچنین کارگاه های کابینت سازی و خراطی نیز در محله هست که مردم محله به این قبیل کارها اشتغال دارند.	
۱. اعتیاد ۲. ناامنی ۳. مبلمان نامناسب شهری / روشنایی نامناسب و کمبود سطل زباله ۴. بیکاری و نداشتن شغل دائم ۵. کمبود خدمات آموزشی	مسائل اولویت دار محله

منبع: یافته های تحقیق

جدول ۸. ویژگی ها و سیمای محله کرگانه

محله کرگانه مساحتی در حدود ۴۶ هکتار دارد. محدوده عملیاتی این محله از اندیشه ۱ تا اندیشه ۱۷ و از اندیشمند ۱ تا اندیشمند ۹ می باشد.	موقعیت جغرافیایی
جمعیت محله کرگانه بالغ بر ۳۴۳۶ نفر و ۹۹۲ خانوار می باشد. مهاجران زیادی در این محله سکونت ندارند اما به دلیل قرارگیری در مرکز شهر و وجود ترمینال مسافربری، روزانه تعداد زیادی جهت اشتغال به این منطقه مراجعه و به روستا و شهر خود باز می گردند.	جمعیت محله/مهاجرت پذیری از شهر/روستا
اکثر ساکنان محله کرگانه شهر خرم آباد مهاجران روستایی هستند و تخصص آنها بیشتر در زمینه کشاورزی سنتی بوده است که اینک با کولباری از فقر و محنت و به قصد دست یابی به زندگی بهتر به این محله آمده اند و اینک در مشاغل غیر رسمی، فعالیت های ساختمانی، رتگری، کارگری ساده، دستفروشی، خیاطی، قالی بافی، جمع آوری ضایعات و به عبارتی در بخش های غیر مواد امرا معاش می کنند.	ویژگی های اقتصادی/اشتغال و معیشت مردم محله کرگانه
۱. اعتیاد ۲. ناامنی ۳. مبلمان نامناسب شهری / روشنایی نامناسب و کمبود سطل زباله ۴. بیکاری و نداشتن شغل دائم ۵. کمبود خدمات آموزشی	مسائل اولویت دار محله

منبع: یافته های تحقیق

جدول ۹. ویژگی ها و سیمای محله گلسفید

محله گلسفید در جنوب غربی شهر خرم آباد واقع می باشد. کل مساحت محله در حدود ۵۰ هکتار می باشد.	موقعیت جغرافیایی
جمعیت محله گلسفید و باج گیران بر اساس تمام شماری دفتر تسهیلگری در سال ۹۷ برابر با ۱۱۴۱ نفر می باشد. بخشی از ساکنان گلسفید و باج گیران لر زبان می باشند که از قدیم در این محله ساکن بوده اند. بخشی دیگر از ساکنین محله را لوطی ها تشکیل می دهند. متأسفانه در پی فرهنگ غلط حاکم بر ساختار سنتی بخشی از جامعه، قشر لوطی مورد تمسخر در سطح شهر و جامعه می باشند که به نوعی باعث طرد لوطی ها از بافت جامعه محلی و شهری شده است.	جمعیت محله/مهاجرت پذیری از شهر/روستا
بیشتر مردم محله گلسفید در فقر اقتصادی به سر می برند. بیشتر اهالی یا بیکارند یا دارای مشاغل کاذبی از جمله دست فروشی، تولید، توزیع و فروش مواد مخدر، واردات قاچاق لوازم خانگی از مرزها، پدیده قاچاق از طرف شوتی ها می باشد.	ویژگی های اقتصادی/اشتغال و معیشت مردم محله گلسفید
۱. وجود یک هکتار اراضی مخروبه و رها شده در سطح محلات گلسفید و باج گیران ۲. آمار بالای اعتیاد در بین جوانان ۳. آمار بالای سندهای عادی در سطح محله ۴. بیکاری و نداشتن شغل دائم ۵. آمار قابل توجه کودک همسری	مسائل اولویت دار محله

منبع: یافته های تحقیق

جدول ۱۰. ویژگی ها و سیمای محله پشت بازار

محله پشت بازار یکی از قدیمی ترین محله های شهر خرم آباد است که در جنوب غربی شهر خرم آباد قرار دارد. محدوده پشت بازار و درب دلاکان ۷۴ هکتار می باشد.	موقعیت جغرافیایی
--	------------------

جمعیت محله/مهاجرت پذیری از شهر/روستا	جمعیت محله پشت بازار و درب دلاکان بر اساس سرشماری ۱۳۹۵، برابر با ۱۱۵۴۱ نفر می باشد. با توجه به آمار بالای بیکاری خرم آباد و استان لرستان و کمبود زیرساخت ها و امکانات لازم در جهت توسعه شهر و استان، در شهر خرم آباد بیشتر شاهد آمار بالای مهاجر فرستی هستیم تا مهاجر پذیری، لذا در محله پشت بازار نیز با توجه به محرومیت ها و فقر اقتصادی و آمار بالای بیکاری، این محله توان مهاجر پذیری چندانی ندارد.
ویژگی های اقتصادی/اشتغال و معیشت مردم محله پشت بازار	ساکنین محله پشت بازار در سطح پایین معیشتی و درآمدی قرار دارند. شغل رایج در محله مشاغل خدماتی، غالباً رانندگی، کارگری ساختمانی، نظافت و سایر مشاغل رده پایین می باشد که علت اصلی آن بی سواد و یا کم سواد و فقدان مهارت کافی و سرمایه جهت راه اندازی کسب و کار می باشد.
مسائل اولویت دار محله	۱. آمار بالای بیکاری مردان و زنان سرپرست خانوار به دلیل فقدان مهارت ۲. مساحت قابل توجه فضاهای بی دفاع و رها شده ۳. افزایش مصرف مواد مخدر در بین نوجوانان و جوانان ۴. اقدام به خودکشی در بین ساکنین ۵. وجود ناامنی در اثر وقوع سرقت، نزاع، درگیری و خانه های فساد

منبع: یافته های تحقیق

جدول ۱۱. ویژگی ها و سیمای محله ماسور

موقعیت جغرافیایی	محله ماسور از توابع بخش مرکزی شهرستان خرم آباد است. ماسور در جنوبی ترین محله خرم آباد و بر مسیر شاهراه شمال و جنوب کشور قرار دارد.
جمعیت محله/مهاجرت پذیری از شهر/روستا	جمعیت محله ماسور ۱۰۰۱۶ نفر می باشد که از این تعداد ۵۱۵۸ نفر مرد و ۴۸۵۸ نفر زن می باشد. محله ماسور ابتدا محدوده روستایی بوده است اما سال ۱۳۹۰ الحاق روستای ماسور به محدوده شهر خرم آباد تصویب شد. بیشتر مهاجرین ماسور از روستاهای اطراف این محله یا برای تحصیل فرزندانشان و یا پیدا کردن کار به انی محله مهاجرت کرده اند.
ویژگی های اقتصادی/اشتغال و معیشت مردم محله ماسور	آمار بالای بیکاری در محله ماسور چشم گیر است. ساکنین محله ماسور در سطح پایین معیشتی و درآمدی قرار دارند. شغل رایج در محله مشاغل خدماتی، غالباً فروشنده، تعویض روغنی، رانندگی، کارگری ساختمانی و سایر مشاغل رده پایین می باشد.
مسائل اولویت دار محله	۱. کمبود سرانه فرهنگی و تفریحی در سطح محله ۲. افزایش مصرف مواد مخدر در بین جوانان و سرپرستان خانوار ۳. بیکاری زنان سرپرست خانوار و جوانان محله ۴. اقدام به خودکشی ۵. آمار بالای خشونت و نزاع در بین اهالی محله

منبع: یافته های تحقیق

جدول ۱۲. ویژگی ها و سیمای محله اسبستان

موقعیت جغرافیایی	محله اسبستان در جنوب غربی شهر خرم آباد واقع شده است. مساحت این محله بالغ بر ۸۲/۷ هکتار می باشد.
جمعیت محله/مهاجرت پذیری از شهر/روستا	جمعیت محله اسبستان بر اساس تمام شماری دفتر تسهیلگری ۵۲۱۳ نفر می باشد. از این تعداد ۲۶۳۵ نفر مرد و ۲۵۷۸ نفر زن بوده اند.
ویژگی های اقتصادی/اشتغال و معیشت مردم محله اسبستان	آمار بالای بیکاری در محله اسبستان چشم گیر است. ساکنین به دلیل فقر، از قدرت خرید اقتصادی پایینی برخوردار هستند و بخش زیادی از جمعیت بیکار محله را جوانان تحصیل کرده تشکیل می دهند.
مسائل اولویت دار محله	۱. آمار بالای بیکاری دو گروه جوانان و بانوان ۲. کیفیت نامطلوب شبکه معابر و بهداشت محیطی پایین ۳. آمار بالای مصرف و توزیع مواد مخدر در بین جوانان ۴. پایین بودن سطح امنیت و وجود فضاهای ناامن شهری (سرقت، نزاع دسته جمعی، خشونت و...) ۵. پایین بودن نشاط اجتماعی و نداشتن الگوی مناسب گذران اوقات فراغت در بین نوجوانان و زنان

منبع: یافته های تحقیق

جدول ۱۳. ویژگی ها و سیمای محله پشته مطهری

موقعیت جغرافیایی	محله پشته مطهری در جنوب شرقی شهر خرم آباد قرار دارد. مساحت این محله بالغ بر ۱۵/۵۰ هکتار است.
جمعیت محله/مهاجرت پذیری از شهر/روستا	جمعیت محله اسبستان بر اساس تمام شماری دفتر تسهیلگری ۵۳۲۴ نفر می باشد. از این تعداد ۲۶۹۹ نفر مرد و ۲۶۲۵ نفر زن هستند.
ویژگی های اقتصادی/اشتغال و معیشت مردم محله پشته مطهری	سه خیابان اصلی بلوار چهارباغ، خیابان باباطاهر و بلوار کریم خان، مرکز اصلی اقتصادی این محله هستند. در این خیابان ها واحدهای تجاری، توزیعی، خدماتی و تولیدی وجود دارند. تعداد واحدهای تولیدی در این محله بسیار کم است. بیشتر بنگاه های اقتصادی توزیعی هستند. مهمترین مساله موجود در این محله، آمار بالای بیکاری و کمبود درآمد خانوارهای ساکن در این محله می باشد.
مسائل اولویت دار محله	۱. سرانه پایین کاربری های عمومی و خدماتی (کتابخانه، درمانگاه، سرای محله، فضای سبز) ۲. آمار بالای بیکاری در دو گروه جوانان و بانوان ۳. کمبود نشاط اجتماعی و نبود الگوی گذران اوقات فراغت در گروه های بانوان، جوانان و نوجوانان ۴. مصرف و توزیع مواد مخدر در بین جوانان و نوجوانان ۵. آمار بالای اسناد عادی (قولنامه ای)

منبع: یافته های تحقیق

جدول ۱۴. ویژگی ها و سیمای محله دره گرم شرقی و غربی

موقعیت جغرافیایی	محله دره گرم شرقی و غربی با مساحت ۱۰۲/۰۵ هکتار در بخش شمالی شهر واقع شده است.
جمعیت محله/مهاجرت پذیری از شهر/روستا	جمعیت محله دره گرم شرقی و غربی بر اساس تمام شماری دفتر تسهیلگری ۱۳۲۶۱ نفر می باشد به دلیل موقعیت مکانی این محله، وجود ترمینال مسافربری و قرار گیری در اراضی منتهی به دو شهرستان سلسله و دلفان، بیشتر خواستگاه جمعیت مهاجر این محله را افراد متولد شده این دو شهرستان تشکیل داده است.
ویژگی های اقتصادی/اشتغال و معیشت مردم محله دره گرم شرقی و غربی	اهالی محله دره گرم به دلیل ساختار مهاجر نشین و روستایی که دارند اکثرا در شغل های فصلی، غیررسمی و کشاورزی مشغولند، به شکلی که بیشتر اهالی در تابستان مشغول کشاورزی و در زمستان به کارهای روزمزدی و غیر رسمی روی می آورند.
مسائل اولویت دار محله	۱. اعتیاد ۲. خشونت ۳. ضعف و کمبود خدمات شهری ۴. بیکاری و نداشتن شغل دائم ۵. اقدام به خودکشی

منبع: یافته های تحقیق

۶- نتیجه گیری

در این تحقیق تلاش شد با رویکردی کیفی و تحلیلی، سیمای محلات حاشیه ای و مهم ترین مشکلات و مسائل اجتماعی محلات حاشیه شهر خرم آباد احصاء و مطالعه گردد. حاشیه نشینی معضلی است که در اکثر شهرهای استان لرستان وجود دارد که نمود آن در خرم آباد به عنوان مرکز استان بیشتر است. بر اساس مطالعات صورت گرفته در استان لرستان ۳۸ محله و پهنه های حاشیه نشین با ۹۰۱ هکتار مساحت وجود دارد. این تعداد مناطق حاشیه نشین هشت درصد مساحت کل شهر را تشکیل می دهند که جمعیتی بالغ بر ۱۹۳ هزار و ۳۵۸ نفر در این مناطق ساکن هستند. به حاشیه نشینی به مثابه یک عارضه شهری باید نگریست. اکثر حاشیه نشینان مهاجران از روستاها می باشند که برای فرار از بیکاری و فقر با هزاران آمل و آرزو جلائی وطن کرده اند، اما به علت عدم تمکن مالی و پایین بودن تحصیلات و مهارت نتوانسته اند جذب نظام اقتصادی و اجتماعی شهر شوند و لذا به حاشیه شهر رانده و قشر فقیر را تشکیل می دهند؛ فقرایی که نیازهایی دارند و بعضا قادر به برآورده کردن آنها از راه مشروع و قانونی نیستند. بنابراین ضرورت دارد مجموعه حاکمیتی نگاه ویژه ای به مشکلات و مسائل محلات حاشیه ای داشته باشد.

یافته‌ها نشان می‌دهد که جمعیت قابل توجهی از شهر خرم‌آباد در محلات حاشیه سکونت دارند. بر اساس یافته‌های تحقیق و مطالعات صورت گرفته، حاشیه‌نشینان خرم‌آباد از چند گروه تشکیل شده‌اند:

۱. کسانی هستند اهل شهر خرم‌آباد که از نظر اقتصادی جزء طبقات ضعیف و تهیدستان شهری هستند و توانایی اجاره بها و یا خرید خانه را ندارند، بنابراین در محلات حاشیه شهر، اقدام به احداث یا اجاره بها و یا خرید سرپناهی موقت یا دائمی نموده‌اند.

۲. خانوارهایی هستند که از روستاها و یا نواحی اطراف شهر خرم‌آباد یا روستاهای شهرهای همجوار بنا به شرایط اجتماعی و مشکلات اقتصادی از جمله نداشتن زمین و امکانات کشاورزی و نداشتن درآمد کافی و نیز جاذبه زندگی شهری از زادگاه و دیار خود کنده و به امید زندگی بهتر به این مناطق مهاجرت کرده‌اند و اکثریت خانوارهای حاشیه‌نشین را همین گروه تشکیل می‌دهند.

۳. خانوارهایی هستند که به دلیل تورم افسارگسیخته در جامعه، آمار بالای بیکاری در استان لرستان و نداشتن سرمایه جهت راه‌اندازی کسب و کار، مجبور به سکونت در محلات حاشیه شهر شده‌اند و بر تعداد حاشیه‌نشینان شهری افزوده‌اند.

بنا بر آنچه که در بالا اشاره شد، از جمله زمینه‌های اصلی شکل‌گیری سکونت‌گاه‌های غیررسمی و حاشیه‌ای در شهر خرم‌آباد، فقر و فقدان درآمد و سرمایه اقتصادی است که این امر به نوبه خود عاملی مهم در گسترش و بازتولید این محلات می‌باشد. ساکنین سکونتگاه‌های حاشیه‌ای خرم‌آباد غالباً با فقر گسترده مواجه‌اند. افراد در این محلات دغدغه و نگرانی دائم تامین معاش را برای گذران زندگی دارند که این امر نمودی از محرومیت اقتصادی و اجتماعی می‌باشد. حاشیه‌نشینان خرم‌آباد بر خلاف بسیاری از حاشیه‌نشینان کشور عموماً از نواحی داخل استان مهاجرت کرده‌اند یا طبقه فقیر شهری هستند که به دلیل گرانی مسکن و مشکلات اقتصادی در بافت‌های حاشیه‌ای ساکن شده‌اند.

بر اساس یافته‌های تحقیق و گفتگو با مطلعین کلیدی، مهم‌ترین مشکلات و مسائل اجتماعی ساکنین محلات حاشیه‌ای شهر خرم‌آباد عبارتند از: وجود حجم قابل توجهی از اراضی مخروبه و رها شده و بی‌دفاع در سطح محلات، نرخ بالای بیکاری و نداشتن شغل دائم در بین ساکنین محلی، شیوع مصرف مواد مخدر در بین جوانان، آمار بالای سندهای عادی (قولنامه‌ای) در سطح محلات، آمار بالای زنان سرپرست خانواده در سطح محلات، ضعف تجهیزات، مبلمان و زیرساخت‌های ضروری محلات، وضعیت نامناسب بهداشت محیطی محلات، احساس ناامنی در اثر وقوع سرقت، نزاع، درگیری در سطح محلات، کیفیت نامناسب پوشش معابر سواره در سطح محلات، وجود تعداد قابل توجهی از کودکان کار و خیابانی در سطح محلات، اقدام به خودکشی و خودکشی در بین جوانان و زنان در سطح محلات.

با توجه به آنچه بیان شد، ساماندهی بافت‌های ناکارآمد سکونتگاه‌های غیررسمی در راستای بهبود وضعیت ساکنین این محلات، اقدامی مهم و ضروری است. علاوه بر این؛ بهبود وضعیت معیشتی اعضای جامعه به خصوص اقشار محروم و آسیب‌پذیر توسط مجموعه حاکمیتی، توانمندسازی اقتصادی، ایجاد اشتغال و کارآفرینی، برگزاری دوره‌های مهارت‌آموزی برای جوانان این محلات با توجه به نیاز بازار، شناسایی واحدهای مسکونی فاقد سند و اقدام قانونی در ارائه سند با تمهیدات لازم، شناسایی فضاهای مخروبه و تبدیل آنها به فضاهای سبز و کاربری‌های آموزشی و فرهنگی با استفاده از راهبرد مشارکتی، ایجاد شوراهای محلی و جلب مشارکت ساکنین محلی در حل مشکلات محلات، فعال کردن سرای محلات جهت بالابردن نشاط اجتماعی ساکنین و فراهم کردن بستر مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد برای ارتقاء سطح سلامت روانی و اجتماعی در راستای حمایت و ارائه خدمات اجتماعی به ساکنین محلات هدف از جمله پیشنهادهایی است که ارائه می‌شود.

منابع و ماخذ

۱. - اسماعیل زاده، حسن، مرجان، زرنندی (۱۴۰۱)، «مطالعه ای جامعه شناختی درباره وضعیت آسیب های اجتماعی شهرستان خرم آباد»، مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره ۱۵ (۴) صص ۲۷-۳۰.
۲. - حجازی نیا، سام، رحیمی، مجید، شمس الدینی، علی (۱۴۰۱)، «تبیین اثرات حاشیه نشینی بر میزان وقوع جرایم شهری در شهر یاسوج»، جغرافیا و برنامه ریزی منطقه ای، سال ۱۲ (۴)، صص ۳۸۲-۳۶۳.
۳. - ذوالفقاری، اکبر (۱۳۹۹)، «تحلیل عوامل موثر بر آسیب های اجتماعی در ساختار کالبدی محلات حاشیه نشین شهر یزد»، برنامه ریزی توسعه کالبدی، سال ۵ (۳)، صص ۱۲۸-۱۱۵.
۴. - روشن پور، امین، روشنفکر، پیام، مرادی نژاد، الهام، نظری، وجیهه (۱۴۰۱)، «ارزیابی سریع وضعیت کودکان خیابانی و ویژگی های کار آنان در شهر خرم آباد»، مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره ۱۵ (۴)، صص ۱۵۴-۱۳۲.
۵. - زالی، نادر، پورفتحی، جواد (۱۳۹۱)، «تحلیل وضعیت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی محله های حاشیه نشین شهر اهر»، مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، سال ۴ (۱۵)، صص ۱۰۴-۸۹.
۶. - زاهدی، محمد جواد، نایی، هوشنگ، دانش، پروانه، نازک تبار، حسین (۱۳۹۲)، «تحلیلی بر مسائل اجتماعی - فرهنگی موثر بر حاشیه نشینی مطالعه موردی شهر ساری»، جامعه شناسی مسائل اجتماعی ایران، سال ۲ (۵).
۷. - زیاری، کرامت اله، حاتمی، احمد، صفرپور، ابوالحسن (۱۴۰۰)، «ارزیابی ابعاد و مولفه های زیست پذیری در نواحی شهری با رویکرد توسعه پایدار (نمونه موردی نواحی شهر خرم آباد)»، فصلنامه چشم انداز شهرهای آینده، دوره ۲ (۲)، شماره دوم، صص ۵۰-۳۳.
۸. - شیخ الاسلامی، علیرضا، بختیاری، لیلا (۱۳۹۵)، «وضعیت محله های حاشیه نشین شهری با تاکید بر رویکرد پایداری اجتماعی مطالعه موردی محله علی آباد شهر خرم آباد»، دومین همایش ملی فرهنگ، گردشگری و هویت شهری ۱۳۹۵.
۹. - قرخلو، مهدی، عبدی ینگی کند، ناصح، زنگنه شهرکی، سعید (۱۳۸۷)، «تحلیل سطح پایداری شهری در سکونتگاه های غیر رسمی (مورد شهر سنندج)»، پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۶۹، صص ۱۶-۱.
۱۰. - قنبری، ابوالفضل؛ حجازی، سید اسدالله و احمدی، بهنام (۱۴۰۲)، «بررسی علل تشدید حاشیه نشینی در تبریز از منظر عوامل برنامه ریزی ناحیه ای»، جغرافیای اجتماعی شهری، ۱۰ (۲)، صص ۱-۲۰.
۱۱. - مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، بررسی ویژگی های جمعیتی، اقتصادی و اجتماعی شهرستان های استان لرستان در سال های ۱۳۳۵ تا سال ۱۳۹۵.
۱۲. - نقدی، اسداله (۱۳۹۲)، حاشیه نشینی، نظریه ها، روش و مطالعات موردی، تهران: انتشارات جامعه شناسان.
۱۳. - نقدی، اسداله، رویین تن، محبوبه، سحاب، مهشاد، سلطانی، احسام (۱۴۰۲)، «فرصت ها و چالش های سکونتگاه های غیررسمی شهر ساوه با استفاده از مدل سوات (SWOT)»، اقتصاد شهری، دوره ۶ (۲)، صص ۱۲۶-۱۱۵.
۱۴. - نقدی، اسداله، رویین تن، محبوبه، حقیریان، شیدا، شاهرخ، عماد، خانیان، مجتبی (۱۳۹۹)، «مطالعه گونه شناسی، چالش های حاشیه نشینی و بازیهای حاشیه نشینان باسیاستهای شهری مورد مطالعه شهر ساوه» فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی ایران، دوره ۱۰ (۱)، صص ۲۴۳-۲۷۵.

۱۵. -نقدی، اسداله، زارع، صادق (۱۳۹۱)، «بررسی حاشیه نشینی به مثابه آپاندیست شهری مورد مطالعه جعفرآباد کرمانشاه»، فصلنامه علمی- تخصصی برنامه ریزی منطقه ای، سال ۲(۵)، صص ۸۱-۶۵.
۱۶. -یوسف وند، سامان؛ سلمانوندی، شاپور و گنجی، مرتضی (۱۴۰۳)، «بی قدرتی و تله فقر و محرومیت اجتماع حاشیه نشین به مثابه چالشی برای حکمرانی شهری»، فصلنامه برنامه ریزی توسعه شهری و منطقه ای، ۹(۲۸)، صص ۱-۴۸.
17. -Binte Latif Mahmuda. Irin Anjuman. Ferdous Jannatul, (2016) . “Socioeconomic and health status of slum dwellers of the Kalyanpur slum in Dhaka city”, Bangladesh Journal of Scientific Research. Volume 29, Issue 1.
18. -Das Saudamini, Mitra Arup, Kumar Rajnish, (2017). Do neighbourhood facilities matter for slum housing? Evidence from Indian slum clusters. Urban Studies , Volume 54, Issue 8.
19. -Chand, Raghubir, (2018) Societies, Social Inequalities and Marginalization, Nel, Etienne Pelc, Stanko.
20. -Clifford, Shaw; & Henry, Mckay. (2017). The social disorganization theory. Center for Spatially Integrated Social Scienc.
21. -Fattah, K. N. & Walters, P., (2020). “A Good Place for the Poor! Counternarratives to Territorial Stigmatisation from Two Informal Settlements in Dhaka. Social Inclusion, 8: 55-65.
22. -Han, J., Yoshitsugu, H., Cao, X., Imura, H., (2009). Application of an integrated system dynamics and cellular automata model for urban growth assessment: A case study of Shanghai, China. journal of Landscape and Urban Planning, 91(3), 133-141.
23. -Pottinger, C.Pfeffer, c (2022) A City for Whom? Marginalization and the
24. Production of Space in Contemporary Bangalore, India, Handbook of Quality of Life and Sustainability pp 295-315.
25. -Naceur, Farida. (2013). Impact of urban upgrading on perceptions of safety in informal settlements: Case study of Bouakal, Batna. Frontiers of Architectural Research, 2(4), 400-408.